

Kansalaisopistoselvitys

Kunnanhallitus 08.09.2025 § 237
388/00.04.01/2025

Valmistelija: kansalaisopiston rehtori

Lapinlahden kunta pyytää Sonkajärven kunnan lausuntoa Ylä-Savon yhteistyöpilotit 2025 – hankkeessa toteutetuista Ylä-Savon kuntien kansalaisopistoselvityksestä. Lausunnot pyydetään 30.9.2025 mennessä.

Päätösesitys

Kunnanjohtaja:
Sonkajärven kunta antaa selvityksestä seuraavan lausunnon:

Sonkajärven kansalaisopisto on ollut mukana selvityksessä, jossa kartoitettiin Ylä-Savon kuntien tuottamien kansalaisopistopalvelujen yhteistyömahdollisuuksia.

Kansalaisopiston rooli ja toiminta Sonkajärvellä

Sonkajärven kunnankirjaston, kansalaisopiston ja kulttuuritoimen muodostamaa vapaan sivistystoimen kokonaisuutta on kehitetty vuodesta 1999 alkaen. Monista muista kunnista poiketen nämä vastualueet toimivat tiiviissä yhteistyössä saman katon alla. Tavoitteena on, että palvelut tuotetaan kustannustehokkaasti ja tarjotaan kuntalaisille lähipalveluna yhden luukun periaatteella. Vapaan sivistystoimen, ml. kansalaisopisto, päätoimipaikka on Kirjastotalo, jonka rakentamiseen, ylläpitoon ja kunnostamiseen Sonkajärven kunta on myös panostanut yhtenä kuntansa näyteikkunana ja vetovoimatekijänä.

Pienelle kunnalle omalla kansalaisopistolla on usein suurempi suhteellinen merkitys kuin suurelle. Kuten selvityksessä todetaan, vuosittainen netto-opiskelijamäärä voi pienessä kunnassa olla yli 20 % kuntalaisista, kun taas isommassa kansalaisopistossa se voi olla alle 10 %. Sonkajärvellä osallistumisprosentti oli 22,4 % (802 netto-osallistujaa) vuonna 2024. Luku sisältää Harrastamisen Suomen mallin kerhotoimintaan osallistuneet koululaiset. Tavoitteena on saada mahdollisimman suuri osa kuntalaisista mukaan toimintaan. Korkea osallistumisaste kertoo siitä, että pienessä kunnassa kansalaisopisto on usein ko. palveluiden ainoa tarjoaja.

Kunnan lakisääteisenä tehtävänä on edistää asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. Kansalaisopistotoiminta on merkittävä osa kunnan hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa. Hyvinvoinnin edistämisen kannalta kansalaisopistotoiminnassa on keskeistä säännöllisyys ja pitkäjänteisyys; kansalaisopiston kursseille osallistuvat sitoutuvat pääsääntöisesti säännölliseen viikoittaiseen toimintaan. Lyhytkursseilla ja yksittäisillä tapahtumilla on oma sijansa. Opistotoiminnalla on osaamisen kehittämisen lisäksi suuri merkitys sosiaalisen pääoman kasvattamisessa; kursseille osallistuminen lisää yhteisöllisyyttä ja vahvistaa osallistujien sosiaalisia verkostoja, mikä lisää osallisuutta ja vähentää yksinäisyyttä. Kansalaisopisto järjestää opetusta eniten liikunnassa (809 tuntia v. 2024) musiikissa (740 t) ja kädentaidoissa (506 t). Lisäksi kansalaisopisto koordinoi Sonkajärvellä Harrastamisen Suomen mallin maksutonta kerhotoimintaa koululaisille. Kerhotuntimäärä (756 t) on noin viidennes opiston kokonaistuntimäärästä (3 623 t).

Keskeistä kaikkien kuntalaisten mahdollisuuksissa osallistua toimintaan

ovat kohtuulliset opintomaksut. Kuten yhteistyöselvityksessä todetaan, opistojen yhdistäminen vaatisi kurssimaksujen harmonisointia ja nostaisi opintomaksuja merkittävästi osassa Ylä-Savon kansalaisopistoja. Sonkajärven osalta tämä merkitsisi arviolta kurssimaksujen kaksinkertaistamista.

Pienessä kunnassa kansalaisopisto on enemmän kuin pelkkä kansalaisopisto. Kansalaisopisto on osa yhteisöä ja sen elämää. Kansalaisopisto tuottaa kulttuuritoimintaa tarjoamalla kursseille osallistuneille mahdollisuuden esiintymisiin ja näyttelyihin. Usein näihin tapahtumiin osallistuu yleisöä runsaasti. Kansalaisopistolla on keskeinen rooli paikallisten kulttuuritapahtumien, kuten Rutakon Taikayö, kirjamessut sekä vuosittain yhteistyössä Sonkajärvi Soi -yhdistyksen kanssa järjestettävä musiikkileiri, toteuttamisessa. Kylien tukemisessa kansalaisopistolla on merkittävä rooli. Liki 30 % opintoryhmistä toimii haja-asutusalueilla. Kansalaisopiston kautta kunta tukee kyläyhdistysten toimintaa ja niiden toimitilojen ylläpitoa maksamalla vuokraa kurssitiloista.

Lain mukaan vapaan sivistystyön oppilaitoksessa (kansalaisopisto) on oltava toiminnasta vastaava rehtori. Sonkajärven kansalaisopistossa rehtorin tehtävien hoito on järjestetty siten, että ne sisältyvät kirjastotoimenjohtajan tehtävään, jolloin palkkakustannukset jakautuvat kirjaston ja kansalaisopiston kesken 50 % - 50 %. Päätoimisia opettajia ei ole, vaan rehtori vastaa opinto-ohjelman suunnittelusta ja määräaikaisten tuntiopettajien rekrytoinnista vuosittain. Suuremmissa kansalaisopistoissa opinto-ohjelmasta vastaa usein suunnittelijaopettaja tai joku muu päätoiminen opettaja. Sonkajärven kansalaisopistossa hallintokustannukset ovat siten hyvin maltilliset. Kirjastotoimenjohtajan ja kansalaisopiston rehtorin tehtävät on yhdistetty v. 1999 silloisen viranhaltijan eläköidyttyä, ja ratkaisulla on säästetty vuodesta 1999 alkaen yhden viranhaltijan palkka kokonaisuudessaan (arviolta yli 900 000 euroa). Rehtorin lisäksi kansalaisopistossa työskentelee opintos sihteeri (100 %), jonka tehtäviin sisältyy myös kirjastotyöntekijöiden vuosilomien sijaistaminen.

Sekä opiskelijoiden että opettajien tyytyväisyys oman kansalaisopiston toimintaan on korkealla tasolla. Vuonna 2024 tehdyssä asiakastyytyväisyyskyselyssä tyytyväisyys kansalaisopiston toimintaan sai arvion 4,5/5. Yhteistyöselvityksessä tehdyssä henkilöstökyselyssä henkilöstön tyytyväisyys kansalaisopiston toimintaan oli 4,74 /5.

Alueen muiden kansalaisopistojen kanssa on tehty jo vuosien ajan sekä hankeyhteistyötä että yhteistyötä toiminnan käytännön järjestelyissä, kuten opettajien rekrytoinnissa. Vuosina 2022–2025 toteutetussa MOTTI – monipuolisia taitoja tietotekniikkaan -hankkeessa olivat mukana Kiuruveden, Pielaveden ja Keiteleen, Pihtiputaan ja Viitasaaren, Sonkajärven ja Vieremän kansalaisopistot. Hankkeessa kehitettiin erityisesti kansalaisopiston etä- ja hybridiopetusta, jolloin kaikkien opistojen tarjonta on kaikkien mukana olevien kansalaisopistojen ja alueen asukkaiden yhteiskäytössä.

Pienen organisaation toiminnassa ongelmana on ohut organisaatorakenne, mutta mielekkäiden ja riittävän laajojen työnkuvien myötä yleensä saadaan rekrytoitua henkilöitä, jotka ovat valmiita sitoutumaan ja kiinnostuneita kehittämään toimintaa. Tuntiopettajien rekrytoinnissa on tärkeää toimintakentän tuntemus sekä hyvät verkostot ja yhteistyö muiden kansalaisopistojen kanssa. Suunnittelua on tehtävä riittävän pitkällä aikajänteellä.

Sonkajärven kunnan kannattaa tuottaa kansalaisopistopalvelut toistaiseksi omana toimintanaan. Kansalaisopisto on kiinteä osa koko vapaan sivistystoimen palvelutarjontaa, eikä sen pirstaloiminen ole tarkoituksenmukaista. Kuntalaiset saavat vapaan sivistystoimen palvelut yhdeltä luukulta. Kansalaisopiston rehtori hoitaa myös kirjastotoimenjohtajan tehtävät, jolloin kansalaisopiston hallintokulut ovat hyvin kohtuulliset. Vapaan sivistystoimen tulosalueen työntekijät hoitavat tehtäviä ja sijaistavat joustavasti toisiaan yli sektorirajojen. Kirjaston, kansalaisopiston ja kulttuuritoimen toimintaa kehitetään kokonaisuutena ja ne tukevat toisiaan. Kansalaisopisto on myös kunnan vetovoimatekijä, opiskelijoita on merkittävä määrä myös muista kunnista ja Sonkajärvi Soi -leirille osallistuu opiskelijoita ympäri Suomen. Kunnan vakaa taloudellinen tilanne mahdollistaa kansalaisopistotoiminnan jatkamisen nykyisellään.

Yhteistyö ympäristökuntien kanssa on tärkeää nyt ja jatkossa. Sonkajärven kunta kannattaa selvityksessä esitettyä vaihtoehtoa Nykytila - yhteistyötä sopimuksin lisäten. Yhteistyötä voidaan lisätä mm. seuraavilla osa-alueilla

- Yhteinen kurssitarjotin - yhdelle sähköiselle kurssitarjottimelle on mahdollista koota kaikki Ylä-Savon kansalaisopistojen kurssit, mikä edistää markkinointia ja tuo laajempaa näkyvyyttä. Myös päällekkäisyydet on helpompi tunnistaa.
- Etä- ja hybridiopetuksen kehittäminen
- Kurssitarjonnan yhteissuunnittelu
- Henkilöstön yhteisrekrytointi
- Hankeyhteistyö sekä
- Liittyminen suunnitteilla olevaan Itäinen opistopiiri ry:hyn, joka syventää kansalaisopistojen yhteistyötä laajemmin Itä-Suomessa.

Päätös

Kunnanhallitus:

Kunnanhallitus yksimielisesti hyväksyi päätösesityksen.
